

УДК 630*43(477)

ПРОБЛЕМА ЗНИЩЕННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ В НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

*М. М. Ляшевич, аспірант; Т. І. Шуплат, к.с.-г.н., викладач
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Лісові ресурси, як відомо виконують важливе народногосподарське, природоохоронне і середовище покращуюче значення, є цінним надбанням України. Тому їх слід зберігати, оптимально вести в них лісгосподарську діяльність та збільшувати їх площу. Станом на довоєнний період (січень 2022 року) загальна площа лісового фонду України становила – 10,4 млн. га, із яких вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Лісистість території України становила 15,9%. За цим показником наша країна відстає від ряду країн Європи: Словаччина – 40,8%, Німеччина – 33%, Польща – 30%, Угорщина – 22,9% [4].

Важливим чинником, котрий негативно впливає на стан і площу лісових екосистем (деревних насаджень, популяцій лісових тварин, збереження рідкісних та зникаючих видів рослин та тварин, недеревної продукції лісу), є злочином, зумовлений мілітарним походженням.

Масове знищення рослинного та тваринного світу, отруєння атмосфери та водних ресурсів або ж вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, – це особливо тяжкий злочин, визначений Кримінальним Кодексом України, що також охоплюється положеннями Римського статуту. Цей злочин фахівці з юриспруденції та екології, також називають екоцидом [1].

В Оперативному штабі з фіксації екологічних злочинів наводять статистичні дані, які свідчать, що загалом в Україні вже постраждало 3 млн. га лісів, а це майже третина лісового фонду держави. Деякі з них втрачені назавжди. Для відновлення лісів, замість тих, що були пошкоджені, спалені, загалом потрібно щонайменше 20-30 років. Найбільша кількість таких лісів зосереджена у Київській, Чернігівській, Житомирській, Сумській, Харківській, Луганській та Донецькій областях.

Через повномасштабну російську агресію в Україні 2022-2023 рр. згоріли значні лісові площі, наслідком чого стало проходження постпірогенних сукцесій. Причому це стосується як сходу, півдня, так і півночі нашої країни. Починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні було охоплено пожежами різної інтенсивності понад 50 тис. гектарів територій лісового фонду. Близько половина цієї площі припадає на Чорнобильський біосферний заповідник. Згідно статистичних даних Міністерства захисту

довкілля та природних ресурсів України, в наслідок військової агресії росії в українських лісах у весняний період трапилось втричі більше пожеж, ніж минулого року в аналогічний період [2].

Найбільш постраждалими регіонами є: Чернігівщина – приблизно 400 тис. га., Сумщина – 290 тис. га., Луганщина – 200 тис. га., Київщина, Житомирщина та Харківщина – 120-160 тис. га.

Величезну кількість пожеж фіксували зокрема у Чорнобильській зоні відчуження, які на жаль супроводжувались в окремих місцях підвищенням рівня радіонуклідів, що було зафіксовано у березні 2022 року, під час окупації Чорнобильської АЕС противником. Супутню проблему, яка може стати джерелом загорання є замінування значних лісових площ, адже кожен вибух міни – це потенційно нова пожежа.

Загалом в зоні Полісся заміновано значні площі. Відомі випадки, коли співробітники лісової галузі підривалися на мінах, через що окремі території довелось вилучити з господарського обігу.

Масштабні негативні процеси спостерігались також і на Херсонщині, де пожежі охопили близько 260 гектарів лісів. Значна частина з них висаджувалась у 50-ті роки минулого століття, з метою запобігти поширенню явища опустелювання. Прикладом можуть бути Олешківські піски, які є найбільшим піщаним масивом у Європі. Ситуація погіршувалась ще й тим, що російські війська впродовж п'яти діб перешкоджали гасінню та не давали лісовій охороні наблизитися до місця лісових пожеж. Місцеві жителі задихалися від диму та боялись за свої домівки, просили дозволу на гасіння пожеж, та їхні обґрунтовані прохання так і не були почутими. Також на Луганщині через пожежі, які сталися внаслідок обстрілів та вибухів, Україна втратила понад 70 тисяч гектарів соснових лісів. Повністю згорів Ізюмський бір. Майже 20% території, тобто близько 3 млн. гектарів лісів були охоплені боями різної інтенсивності.

Не оминула стихія і об'єкти природно-заповідного фонду України, зокрема згоріли тисячі гектарів лісу в національних природних парках “Кремінські ліси”, “Святі гори”, “Білобережжя Святослава” та вже згаданому Чорнобильському біосферному заповіднику.

Основні фактори негативного впливу таких пожеж на лісові екосистеми є наступними: загибель величезної кількості особин різних видів фауни та флори, забруднення атмосферного повітря сполуками сірки, азоту, незгорілими вуглеводнями, накопиченими у біомасі важкими металами, а також викидами великих обсягів двоокису вуглецю (CO₂) [5].

Важливим є ще й наступний аспект: ступінь пошкодження та терміни відновлення до передпожежного стану залежать не лише від інтенсивності самої пожежі, але також і типу лісу. Зокрема повне

відновлення старого дубового або ж соснового лісу після верхової пожежі займе близько 90-100 років, а тривалість такого відновлення буде дорівнювати віку найстаріших загиблих дерев. При низових пожежах, при яких основна шкода завдається трав'яному та чагарниковому ярусам, відновний період буде коротшим – від кількох років до кількох десятиліть.

Гасити лісові пожежі стане значно важче й через втрати техніки, яку використовували для профілактики та гасіння пожеж. За офіційними даними Державного агентства лісових ресурсів України, кожен сьомий лісівник захищає країну в лавах ЗСУ, а на фронт поїхало також чимало техніки лісгоспів.

Значної шкоди лісовим екосистемам також завдали вибухи різноманітних боєприпасів та знищення військової техніки, які спричиняють забруднення ґрунтів, поверхневих водоемів та водоносних горизонтів низкою токсичних речовин, включаючи залишки вибухівки (тротил, гексоген та ін.) та їх метаболітів, нафтопродукти та важкі метали з корпусів снарядів і знищеної техніки. Особливо токсичним є ракетне паливо із застарілих ракет та реактивних снарядів, які масово застосовують окупаційні війська впродовж усієї війни.

Потрапляючи у ґрунти та ґрунтові води забруднюючі поліутанти мігрують, потрапляють у водоеми, а також накопичуються в тканинах живих організмів, спричиняючи їхню загибель. Більш вразливими в цьому плані є види, які мешкають у водоемах, або проводять на них значну частину свого життєвого циклу, як водоплавні птахи. Існує також явище біомагніфікації, яке полягає в тому, що концентрації забруднюючих речовин зростають для організмів, що розташовані вище у харчовому ланцюгу. Це призводить до того, що найпершими від забруднення можуть загинути види, розташовані на вершині харчової піраміди (хижі птахи, та звірі).

Суттєвого впливу на лісові екосистеми завдає забруднення вибухонебезпечними предметами, а саме протипіхотними та протитанковими мінами і нерозірваними боєприпасами. Обсяги забруднених територій лісового фонду встановити складно, оскільки бойові дії відбуваються із різною інтенсивністю, що напряму впливає на кількість залишених вибухонебезпечних предметів.

Найбільш забруднені вибухонебезпечними предметами ліси будуть вилучені з користування на багато десятиліть, оскільки їхнє розмінування потребує значно більше зусиль і часу, ніж розмінування аналогічних площ сільськогосподарських угідь. Особливо небезпечним такий тип забруднення для крупних тварин, що можуть підірватись на мінах. Крім того повне розмінування є вкрай дорогою і тривалою справою.

Для зменшення небезпеки для довкілля та населення експерти пропонують здійснити наступні заходи: 1) Ідентифікувати усі ліси із

нерозірваними боєприпасами та розробити спеціальні карти із зазначенням небезпечних територій; 2) Проінформувати про наявність таких лісів працівників лісової галузі та цивільне населення; 3) Провести роботи із розмінування лісів на території, де ці заходи можливі. Порядок робіт у таких кварталах повинен бути погоджений з територіальним органом ДСНС та представниками ЗСУ; 4) Доступ до лісів, де розмінування повністю не можливе, обмежити або заборонити для цивільного населення та працівників лісової галузі; 5) На законодавчому рівні надати особливу категорію лісам, забрудненим боєприпасами, та встановити на їхніх територіях зони відчуження.

Ще одним, небезпечним аспектом впливу вибухів боєприпасів є постійне шумове забруднення, яке слугує сильним фактором стресу для тварин та змушує їх уникати місць бойових дій. Через це можлива втрата місць проживання, кормової бази, шляхів природної міграції. Особливо актуальною ця проблема є для птахів, які здійснюють щорічні міграції на тисячі кілометрів. Через територію України пролягають три таких великих міграційних маршрути: Азово-Чорноморський і Поліський коридори та Дніпровський меридіанний міграційний шлях. Всі вони постраждали внаслідок бойових дій протягом першого місяця російського вторгнення. Азово-Чорноморський коридор і досі перебуває під впливом воєнних дій, а тому наслідки війни для міграційних птахів всієї Східної Європи продовжують накопичуватись [3].

При переході до позиційної війни ЗСУ і російські окупанти змушені проводити активну рубку лісу для облаштування численних оборонних позицій. І хоча масштаби такої лісозаготівлі на порядок менші, ніж традиційна лісозаготівля, значної шкоди довкіллю оборонні рубки можуть завдати, якщо проводяться у межах охоронюваних природних лісів, особливо старовікових. Від початку повномасштабного вторгнення Державним агентством лісових ресурсів України передано на потреби ЗСУ майже 100 тисяч кубометрів деревини, а загальний обсяг заготівлі деревини із початку року складає 8,7 млн. м³.

Масштаби екоциду, зумовленого вторгненням російської федерації і нанесені ним збитки довкіллю та населенню, лише зростатимуть у 2023 році, адже попереду контрнаступ та визволення усіх окупованих територій, аж до відновлення територіальної цілісності України станом на 1991 рік. Тому остаточну оцінку збитків та масштабів руйнувань, можна здійснити лише після перемоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабух В.О. Вплив зміни клімату на кількість та площу лісових пожеж у північно-чорноморському регіоні України / В.О. Балабух, С.В. Зібцев // Український гідрометеорологічний журнал. - 2016. - № 18. - С. 60-71. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uggj_2016_18_9. [http://nbuv.gov.ua/ UJRN/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/)
2. Пожежі в Чорнобилі знищили частину заповідника. - Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/30/novyna/suspilstvo/pozhezhi-chornobyli-znyshhyly-chastynu-zapovidnyka>
3. Заповідні території під час війни. Відновити міста буде простіше, ніж природу. - Режим доступу: <https://eco.rayon.in.ua/topics/514206-zapovidni-teritorii-pid-chas-viyini-vidnoviti-mista-bude-prostishe-nizh-prirodu>
4. Зібцев С.В., Яворовський П.П., Левченко В.В., Сендонін С.Є., Токарева О.В., Коновальчук В.К., Гуменюк В.В. Лісова пірологія. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2016. 331 с.
5. Попович В.В., Босак П.В. Пожежі у природних екосистемах. Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020. 312 с.